

Gossen Snövit

Passioner och förpliktelser hos Viktor Rydberg

Greger Eman

I inledningen till sitt urval av Viktor Rydbergtexter, *Vår dröm är frihet* (1973), skriver Hans Granlid om Rydbergs "homosexualitet", att "några som helst bevis inte föreligger [...] det rör sig om indicier och hypoteser". Resonemanget som därpå följer är det klassiska som heterosexuella forskare brukar utveckla för att övertyga oss om att heterosexualitet är ett essentiellt mänskligt drag.

Alltsedan Victor Svanberg i sin studie *Novantiken i den siste atenaren* (1928), publicerad lagom till hundraårsjubileet av Rydbergs födelse, sökte göra "den nordiska hellenen" till alldeles vanlig svensk buffel – med alkoholproblem och med böjelse för pojkar och bordeller¹ – har det förts en animerad debatt kring Rydbergs sexuella preferenser.

Granberg sträcker sig så långt som att föreslå att Rydberg möjligtvis kunde ha varit "bisexuell", dock utan att anse det nödvändigt att komma med några belegg för att Rydberg skulle ha haft ett erotiskt intresse för kvinnor. Slutintrycket Granberg ger om Rydbergs sexuella preferenser är att det – trots att det mesta som skrivits om hans litteratur analyserats i ljuset av just hans privata liv – "är ganska oväsentligt". Han gör dock en reservation. Han bortser inte från möjligheten att någon gång hela sammanhanget kring Rydbergs sexuella preferenser skall komma i dagen genom nya dokument.

Det följande utdraget ur Gustaf Mittag-Lefflers dagbok i Kungliga bibliotekets handskriftssamling har naturligtvis inte lika högt bevisvärde som en daguerrotyp med Rydberg inbegripen i en intim akt skulle ha, men det faktum att Mittag-Leffler ansett incidenten varit värd att nedtecknas, antyder åtminstone att skvallret om gossarnas betydelse i Rydbergs liv existerade redan under författarens livstid.² Därför skall det betraktas som ytterligare en länk i en redan lång indiciekedja.

Vi hade en tid promeneradt Sonja, Rydbergs och vi alla i närmaste omgivningen af Humlegården. Vi hade alla varit på supé hos Gyldens och återvände nu tillsammans hem i det lifligaste samspråk. I hörnet av Carlavägen och Engelbrektskatan blev vi stående för att säga hvarandra farväl. Då närmade sig en liten gosse med ropet "Köp tändstickor snälla herrskapet, tändstickor snälla herrskapet". Ett par af herrarna togo upp småmynt ur fickorna. Rydberg deklamerade nu med högtidlig stämma: "Lilla gosse, det är orätt att tigger, det är skadligt för en liten gosse som Du att vänja sig vid

Ryktet om Viktor Rydbergs intresse för gossar fanns redan under hans livstid. Men Viktor Rydberg (1828-1895) var varken "homosexuell" eller "pedofil" enligt vår tids definitioner.

tiggeri. Och försäljning af tändstickor nattetid, det är icke annat än ett maskeradt tiggeri. Lilla gosse, jag kan ingenting ge Dig, men – med en ädel blick på oss andra – vill Du komma hem till mig och ligga i min säng i natt, så är Du välkommen." Men den milda och beundrande Susen utbrast då helt tvärt: Kära Victor, det skall han visst få, det går mycket väl an, att han ligger i Din säng. Du kan ju sjelf ligga på soffan i Ditt rum.

V. Rydberg afdunstade ögonblickligen åtföljd af Susen och gossen fick i småmynt en svag ersättning för det förfelade nattqvarteret.³

Passion och förpliktelse

Viktor Rydberg (1828-1895) hittade sina självbegränsande förebilder i framför allt förkristna kulturer; i huvudsak i antiken naturligtvis. Myterna om Antinous, Narkissos, Apollo, Psyke, Ikaros, Ganymedes – Rydberg utnyttjar dem alla. Men förebilder fann han också i de gamla nordiska hjältemyterna med deras

fostbrödrslag, i hednisk och panteistisk naturdyrkan och i medeltidens mystik. Vidare i renässansens konst, och ibland, oundvikligen, även i bibliska motiv, Jesus och Johannes vänskap till exempel – Rydberg föredrog att gestalta de två som tolvåriga gossar.⁴ Eller i Messiasgestalten, där denna, precis som i beskrivningen av barnet, representerar renheten, oskulden.⁵

Huvudnyckeln till Viktor Rydbergs författarskap är den våldsamma längtan efter att få älska, ställd i kontrast till allt som hindrar honom att göra det. Rydberg beskriver sin egen "lidelse" som "förfärlig", samtidigt som han i sitt författarskap tar all världens filosofer till hjälp för att dränka könets locktoner.⁶ Med stor varsamhet letar han istället fram de drag hos "lidelsen", som han tänker sig, trots allt, skall kunna slå an en samhällsnyttig sträng.

I en tidig dikt på saptiskt versmått bjuder Rydberg själv på kvintessensen av allt han senare kom att skriva:

Stum min kärlek föddes, dess dolda lågor
sjuda våldsamt, vill sig en krater spränga,
vill, men kan ej gjuta i ord sin lavas
sjudande strömmar.⁷

Barnet

Barnet är hos Rydberg en representant för oskuldsfullheten. Barndomen är människans ideala tillstånd innan hon upptäcker kroppen och de sinnliga njutningarna. Sinnligheten i sig har Rydberg inte några invändningar mot. Men i inställningen till gossebarnet finns det hos Rydberg en konflikt. Hans personliga engagemang är betydligt mer erotiskt än vad både hans egen och vår samtid låter passera utan ett höjt ögonbryn.

Att ge honom stämpeln "pedofil" vore dock att förenkla det för sig. Framför allt därför att associationerna genast skulle gå till vår tids debatt om sexuella övergrepp på barn. Att kalla Rydberg "homosexuell" vore att göra samma misstag. Sexualiteten hade, under den tid då han verkade, ännu inte diversifierats i olika identiteter. Utanför den äktenskapligt organiserade och kontrollerade sexualiteten härskade fortfarande – för att använda ett mer sentida uttryck – den polymorfa perversionens kaos, i vilken möjligtvis moraliskt förkastliga skuggor kunde urskiljas från socialt icke-accepterade dagar.

När man försöker kategorisera Rydberg i termer lånade från vår tids begrepp, bör man också erinra sig, att inte heller den uppfattning som under 1800-talet rådde om barnet är densamma som vår. Fortfarande på 1700-talet betraktades barn bara som ofullgångna vuxna. Under romantiken och i ännu högre grad under upplysningen hade man visserligen upptäckt skillnaderna – ett barn borde betraktas med andra måttstockar än dem man hade för vuxna. Men det dröjde in på 1900-talet innan detta fick några praktiska konsekvenser för samhällets

inställning i fråga om till exempel barnarbete, aga och barnomsorg i största allmänhet.

Rydberg var varken "homosexuell" eller "pedofil". Det vi hittar hos honom är i stället ett från antiken inspirerat svärmeri för "efeben", vilket nyklassicismens estetiska program också hade gjort kulturellt passabelt. Att uttrycka sin sympati för "den grekiska kärleken" var alltså för denna tids bildade herrar en estetisk programförklaring. För de kottierier som hade nyckeln till koderna, var det säkert dessutom en signal för en erotisk preferens, men i den mån man i det här sammanhanget alls bör tala om en "identitet", bör denna kanske snarare rubriceras som "estetisk" hellre än "sexuell".

Medan antikens *efeb* avsåg skäglösa unga män mellan 18-20 år, hade 1800-talet, under inflytande från romantiken, sänkt efebens ålder till tolv år. Hos Rydberg är detta svärmeri sentimentalt och sinnligt, men några tecken på att han i vuxen ålder ens skulle ha försökt att leva ut sin längtan i verkligheten finns det inget som tyder på.

Fragment ur verkligheten

De av Rydbergs brev som finns tillgängliga för forskning på Kungliga biblioteket är avskrifter gjorda av hans änka Susen Rydberg. När Rydberg dog brände Susen stora delar av samlingarna, och de brev som återstår är i flera fall censurerade avskrifter gjorda av Susens hand.

Den första person av maskön som forskare har kunnat fastställa ha spelat en avgörande roll för Rydberg, och som också har sammankopplats med hans erotiska diktning, är Henning Gyllenhaal, som i början av 1840-talet var hans nära kamrat. De två gick i Jönköpings skola tillsammans. De fortsatte båda till gymnasiet i Växjö 1845, där Rydberg vantrivdes under de två år han tvingades vistas där. Rydberg har om gymnasietiden senare skrivit att han då förlorade sitt oskuldsfulla barndomsparadis. Även om han redan här som första ämne tog sig an Platons *Symposion*, och vid första läs-årets slut till och med premierades för sina kunskaper, skriver han långt senare om dessa år, att

Sorgbarn – som Carl Larsson såg honom i sin illustration till Singoalla.

de äro de enda åren af min lifstid, som jag ser tillbaka på med verkligt obehag. Den invigning jag där fick i ynglingaålderns mysterier var sådan, att jag ständigt längtade tillbaka till mitt glada fantasivärmande gosselif bland ofördärvade jämnåriga i Jönköping.⁸

I Växjö härskade bland gymnasisterna en pennalism, som också drabbade den unge Viktor. Karl Warburg menar dock att det värsta för Rydberg var kamratkretsens "fördärv", vilket nämns med sådan diskretion att det knappast kan syfta på något annat än pojkarnas uppvaknade erotiska intresse.

Till de "ofördärvade" kamraterna hörde som sagt Henning Gyllenhaal, som dock dog redan 1848. Det är dennes död som ständigt återkommer i Rydbergs litteratur: Döden skonade kamraten, menar Rydberg; Henning är avundsvärd som sluppit vuxenlivets bekymmer och fick gå in i den ideala tillvaron med barnasinet i behåll. Vänskapen mellan Adolf och Göran i den tidiga romanen *De vandrande djäknarne* (1856), anses ha haft Viktors vänskap med Henning som förebild. Även i romanfragmentet *Benoni Strand*, som till stora delar är självbiografiskt, återkommer Henning under namnet "Ludvig".

Henning Gyllenhaals syster hette Jacqueline och gifte sig senare Odenocrants. Att även Susen Rydberg var informerad om vilken avgörande betydelse Henning hade i Viktors liv, framgår av en incident vid Rydbergs död, återgiven av Axel Forsström:

Om trofast hågkomst vittnar det att Jacqueline Odenocrants vid Rydbergs död genom en dotter överlämnade rosor från Jönköping som en hälsning från den döde brodern. Då fru Rydberg fick veta, vem de kom ifrån, sade hon: "De skall ligga vid Viktors hjärta".⁹

Medan en författare som Sven Lönborg, som i sin bok *Viktor Rydbergs kärleks-saga* (1950) med alla medel sökt ta kål på ryktena om Rydbergs homosexualitet, menar att relationen mellan Viktor och Henning handlade om en vänskap som bara var platonsk utan all inblandning av Eros, så har Paul Gerner i sin avhandling *Viktor Rydbergs ungdomsdiktning* (1931) hävdats motsatsen. Det är Henning Gyllenhaal som är gengångaren i till exempel dikten "Det döda barnet till det levande", en av Rydbergs utpräglade erotiska dikter. I *Fribytare på Östersjön* (1857) återkommer anspelningarna på den döde Henning i dikten "En dröm", som Rydberg här för säkerhets skull har valt att lägga i en kvinnas mun – Maria Skyttes. Den erotiska grundtonen är alltför påtaglig för att sången officiellt skulle ha kunnat sjungas av en annan man:

Och han, hvars bild mig gläder,
då natten vallmokransad till mig träder,
hvars minne ännu blandas

i hvar min dröm, då morgonhimmeln randas,
han är ej död! Han sluter
sig till mitt bröst, hans lockars svall sig gjuter
kring mina, och som förr hans purpurroda,
hans friska läppar emot mina glöda.¹⁰

Sven Lönborgs bok om Viktor Rydbergs "kärlekssaga" bör betecknas som en heterosexuell stridsskrift och skall också läsas mot bakgrund av författarens kristna dogmatism. Enligt baksidestexten har han med boken "avlägsnat smutsfläckar och tvättat bort suddiga övermålningar".

Lönborg för fram några kvinnor – 'vid håret' – för att bevisa att den nordiske hellenen var heterosexuell. Han hade en stor ungdomskärlek – en kvinna – som han aldrig kunde glömma, och som hela hans diktarsväsen skulle komma att bli besatt av, menar Lönborg. Innan denna kvinna dök upp i hans liv, skulle det emellertid ha funnits ytterligare en kärlek: Helene Gyllensvärd.

Sin första plats som informator hade Viktor Rydberg hos Ferdinand och Helene Gyllensvärd på en gård i Småland. Sönerna som Rydberg undervisade hette August och Colin. Lönborgs bevis för att Rydberg verkligen hyste en kärlek till fru Gyllensvärd, har han hämtat ur ett brev till Helenes syster Ida Charpentier år 1876. Brevet utgör ett svar från Rydberg på underrättelsen att hans forna elev Colin Gyllensvärd hade dött. Rydberg skriver inledningsvis:

Det var två kära gåfvor, som årets näst sista dag tillförde mig: min älskade ungdomsvän och lärjunge Colins porträtt och edert eget bref. Jag kan ej säga eder, huru många dels klara, dels bleknade bilder, som kommo i deras sällskap. Innerlig tack för att ni ihågkom mig med fotografien af honom, som jag år 1868 lärde känna som den tänkande, redlige och trofaste mannen och som jag allt sedan hans skoltid bevarat i mitt minne som den glade, renhertade och ädelsinnade gossen.¹¹

Rydberg ser tillbaka på tiden som informator, och minns även Colins mor Helene Gyllensvärd:

Ännu ser jag klart framför mig eder syster Hélienes själfulla blå ögon och sköna anletsdrag. Jag tyckte att hon var den vackraste dam jag någonsin sett och var alltid helt förbryllad i hennes närvaro.¹²

Rydberg talar ytterligare något om Colins dödsbädd, erinrar sig den småländska naturen, minns ett barndomsbesök på Östrabo, där han först träffade Ida, och avslutar med en önskan att få ett porträtt av Colin från hans "gossetid".

Ida Charpentier ägde dock inte något ungdomsporträtt av Colin, men skickade i stället ett på sig själv och sin syster, vilket Lönborg tror måste ha glatt Rydberg i än högre grad. Brevet ägnar fyra rader åt Helene Gyllensvärd, vilket kan jämföras med de tjugotre rader där Rydberg skriver om Colin. Men att det faktiskt

räcker med några artiga rader om "själfulla blå ögon" tillställda systemen till en avlägsen bekant för att "bevisa" en persons heterosexualitet, visas av att Lönborgs skröna om Rydbergs ungdomskärlek fortfarande går i repris.¹³

De brev som i Rydbergs fall har ansetts komma närmast kategorin "kärleksbrev", är den svärmiska brevväxlingen mellan Rydberg och hans forne elev Rudolf Ström. Rydberg var informator hos kaptensfamiljen Ström i Senäte i Västergötland åren 1854-55. När han år 1855 fick anställning på *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, blev skilsmässan svår för Rudolf.

Rudolf har beskrivits som vek, fysiskt bräcklig och med svårighet att få vänner. Det första brevet från Rudolf efter skilsmässan avslutas: "En tår skymmer mitt öga då jag skriver dessa rader och den föll på brevet, det innehåller äfven den varmaste Harmosan".

"Harmosa" (eller "Spormosa", ordet är svårläsligt och har tolkats olika) är en familjär benämning för kyss. Även i det följande brevet återkommer ordet, och Rydberg svarar "Tänk på mig dagligen, min bästa vän Uda! Och gör med detta brev, vad du berättat att du gjort med mitt förra". Rudolf hade "många gånger gifvit brefvet en innerlig Harmosa".

I november 1859 skriver Rydberg:

Men ännu hellre dröjer jag vid bilden av min lille spenslige mörkhåriga gosse, vars anletsdrag fotografien du skänkte mig, bevarat och den jag ofta med en känsla af vemod betraktar. Hvarför den just skulle vara med en sådan känsla, det vill jag just icke försöka att utreda, jag ville icke hafva hela den tiden, då vi voro tillsammans, åter, men en timme af den tiden ville jag återuppleva och ega dig då vid min sida, precis sådan du då var, en liten blek, mager men i mitt tycke mycket vacker gosse. Det var något i ditt anlete, som intog mitt; tänk om det nu, tillika med barna-uttrycket, hvarmed det var innerlig förenadt, vore alldeles försvunnet när jag finge återse dig. Dock, det betydde intet. Jag vet dock, att det är samme Rudolf, och det är mig nog [...] Klockan är nu närmare 1 på natten [...] jag går nu att lägga mig för att kanske drömma om dig¹⁴

Rudolf svarar i december:

Mitt andra skäl till dessa rader, var en lindrig påminnelse om att det fanns en uppriktig vän, hans innerligaste önskan i 4 år varit att få sluta sin bästa vän i sina armar. Dock, om tiden ej tillåter denna omfamning, så vill jag ej att den skall ske, ty jag har skjelf kommit under fund med hur dyrbar du är.

Slutet på Rydbergs svar lyder:

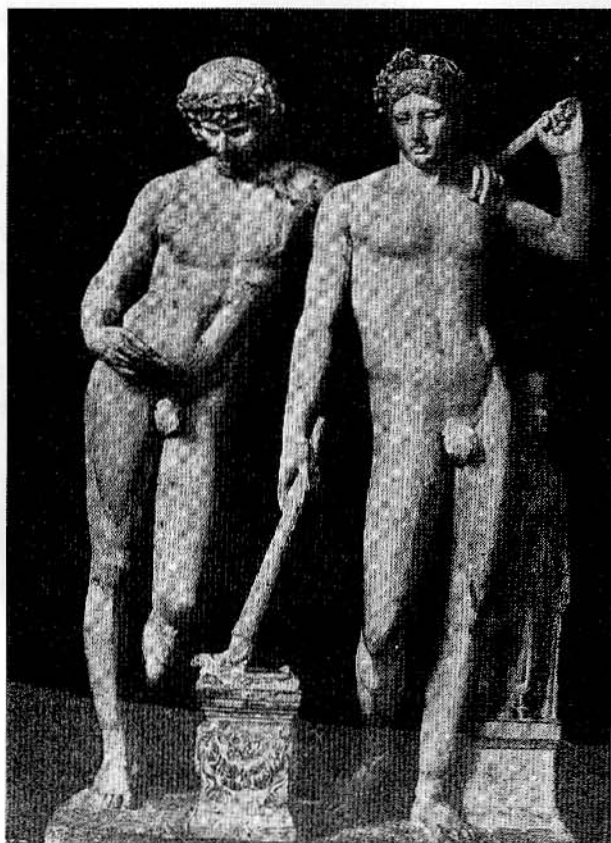
Nu en kyss till min fordnade lille Rudolf och ett hjärtligt handslag till min i mustaschsprickningen stadde skarpskyttekamrat. Begge äro lika kära för VR.

Rydbergsforskarna har haft olika åsikter om hur erotisk denna brevväxling egentligen är. Victor Svanberg ser breven som obestridliga bevis på Rydbergs "homosexualitet", och konstruerar teorier om "starkare manlig homosexualitet" som har vuxna män som objekt och "svagare" dito som riktas mot gossar.¹⁵ Axel Forsström bortser inte från vänskapens erotiska komponent, men påpekar hur kyssar och omfamningar vid den här tiden tillhörde umgängeslivets ceremoniel inom de högre klasserna. Men man får näppeligen känslan av att det är sällskapslivets konventioner som brevskrivarna här sysselsätter sig med – tvärtom talar ju Rudolf om en omfamning som "tiden ej tillåter", vilket kan syfta både på samtidens umgängeskonvenans och på Rudolfs inträde i vuxenåldern. Även Karl Warburg, som år 1900 publicerade den första levnadsteckningen över Rydberg, och som bör ha varit insatt i vad tiden tillät, ansåg breven till Rudolf Ström vara "af för intimt personlig art" för att kunna återges i tryck.¹⁶

Breven om/till Colin och Rudolf utgör vart och ett för sig inte tillräckligt underlag för att hans engagemang för pojkarna skall kunna fastställas som direkt erotiskt. Men det dyker upp fler exempel. År 1874 företog Rydberg till exempel en Italienresa som förnyade hans kärlek till antiken. Den förste romare som mötte honom när han steg ut från hotellet, skriver han i sin dagbok från resan som också trycktes under titeln "Blyertsteckningar från Rom" i ett postumt samlingsverk (1900), var en tolvårig gosse som genast blev hans ledsagare. I beskrivningen av honom förekommer flera för Rydberg viktiga egenskaper: det stolta ädelmodet, kopplingen till antiken.¹⁷ I författarens efterlämnade handskrifter finns inget som tyder på att han i Rom skulle ha stillat sin längtan efter att få möta tvillingsjälens läppar i en kyss. Det är väl emellertid inte alldeles omöjligt att Rydberg kände till att Italien under senare delen av 1800-talet fungerade som exil för många mansälskande män från Nordeuropa.¹⁸ Kynnet och umgängesformen med dess annorlunda kultur- och könsrollsmönster skiljde sig från dem i Norden, vilket Rydberg också konstaterade på sin rundvandring mellan bangårdar, skolor och herdahyddor. Rydberg har under sin vandring hela tiden en blick för gossarna, som han beskriver som "riklockiga", "svartögda" och "halvnakna", medan han om flickor nöjer sig med att konstatera att de "sutto stilla och tycktes vara uppmärksamma".¹⁹

På motsvarande sätt kommenterar Rydberg sina upplevelser från de många museivandringarna. Inte minst viktigt att observera är hans dragning till figurer som blivit klassiska ikoner för många generationer män som älskat män. Om Vatikanens Antinous-huvud skriver han till exempel:

Evig kärlek! Sfinx! Den Antinous fäster sig vid fäster han sig vid för evigt. Ej lik de andra mer än i det försmältande och grubblande. Annars närmande sig en drömande Amor.²⁰

Narkissos och Antinous tillsammans, enligt Viktor Rydberg.
San Ildefonso-gruppen.

Mötet med antinousgestalten på olika museer blir för Rydberg det viktigaste intrycket av hela Italienresan. Om Antinous skriver han vidare:

Antinousrel. Krans kring hufvudet, i venstra handen blommor, s. han betraktar. Rundad kind, låg panna, fylliga läppar, liten haka, strängt o. drömmande utseende.

Några sidor längre fram i dagboken försätter han, barnligt förläskat: "Sådant knä den vatikanske Antinous har". Rydbergs kärlek för denne Antinous är så fullkomlig att han ser antinousfigurer varhelst han vänder ögat: Rafaels bild av profeten Jona anser han till exempel har avbildats som "den ungdomssköne, hedniskt nakna Antinous", och i Ildefonsogruppen ser han både Narkissos' och Antinous' nakna kroppar. Även då han vid beskrivningen av en skulptur börjar med ett kyligt konstaterande, som vid betraktelsen av den vatikanske Apollo: "Han, s. alla andra apoller, en andlig hermafrodit", fortsätter han i den vanliga superlativa stilen: "Ljufvaste hänförelse, sann profetism i anletsdragen".

Om Rydbergs beundran för ung, manlig fågring här fått blomstra fritt, så är tonfallet betydligt snävare inför mötet med de kvinnliga figurerna. En Leda är "otäck". Minerva de Velletri är "Ren, frisk, kylig, god, i undervisande ställning. Den temligen stora, kraftiga munnen visar att det fins tyglad lidelse". Och den neapolitanska Venus Kallipyge är "franskt koketterande". Hon "lyfter manteln, blottar rumpen [...] Rumpen ej stor. Hennes uttryck hetärens. Musen bar [...]".

Viktor Rydberg gör liknande iakttagelser av renässanskonsten.

"Älskade vän af min själ"

En person som under en tid i slutet av 1870-talet också stod Rydberg nära, var litteraturhistorikern och skalden Carl David af Wirsén (1842-1912), som senare kom att utvecklas till Svenska Akademiens monumentala isberg under många år. Alltsedan Strindbergs dagar har Wirsén spelat rollen av svensk litteraturhistorias ärkeskurk. Den antipati som eftervärlden utvecklat mot honom är förmodligen en anledning till att förhållandevis få litteraturvetare har velat befatta sig med vare sig hans litteratur eller hans person. En av de få biografier som finns om Wirsén, är Alf Kjelléns *Bakom den officiella fasaden*, 1979. Wirsén får där sitt rykte som "sfinx utan gåta" belagt. Bakom en strof som "Min sorg, min sorg, / Är min med regler slutna borg"²¹ finner Kjellén inte något annat än en beräknande posör, även om vi bjuds en del gissningar att den skulle kunna syfta på en kvinna som Wirsén möjligtvis en gång skulle ha älskat.²²

Det återstår fortfarande att undersöka karaktären av Wirséns och Rydbergs vänskap i slutet av 1870-talet, och varför den så abrupt avbröts av Rydberg. Vad vi idag känner till om förhållandet bygger på de tvås brevväxling, och lite skvallet om att de två stod i ett mycket förtroligt förhållande till varandra. På åttiotalet skall de två till exempel ha synts vandra arm i arm med varandra på Göteborgs gator.²³ Fredrik Vetterlund har i en artikel i *Sammlaren* 1936 återgivit avsnitt ur Wirsén-Rydbergs brevväxling, och tycks vara särskilt angelägen om att framhäva de sinnliga delarna ur korrespondensen. Den fjorton år yngre Wirsén var både idémässigt och i sin litteratur starkt influerad av Viktor Rydbergs idealism, vilket bland annat framgår i ett brev där han med syftning på vänskapen med Rydberg skriver om lyckan i den ideala världen: "Der skola äfven vi, om ej förr (gifve Gud att det blir förr) glädjas i den innerligaste bekantskap, hvarefter jag längtar". Wirsén skriver vidare i detta brev att Rydberg skall skicka honom "djupsyftande" dikter och fortsätter så i ett enfatiskt utrop: "älskade vän af min själ! Tomheten efter dig är stor. Det vore roligt om du kommer hit, så roligt att jag ej vågar fullt tro därpå". Den 19 juli 1878 fortsätter han: "Ack, att du vore med oss här i dessa fridens bygder. I mitt rum står en säng der ingen ligger; kom och hvil dig der om aftnarna, sedan vi vandrat på dagen...".

Vid ett tillfälle då Wirsén lämnat några ledsamma meddelanden om vissa barndoms- och ungdomsminnen, ber han Rydberg att behålla dem för sig själv. Den 20 juni 1878 antyder han att han vill tala om förtroligare ting: "Älskade broder. Det är så mycket vi begge ha att tala med hvarandra om och allt lämpar sig ej för penna och bläck".

Vänskapen mellan Rydberg och Wirsén varade mellan 1868 och 1878, fram till Rydbergs förlovning med Susen Hasselblad detta år. Rydberg fick då på omvägar höra att Wirséns hustru hade spridit ut rykten om Rydberg, att han på sin förlovningsdag skulle ha varit full av förtvivlan och kastat ifrån sig ringen. Att Rydberg genomgick en kris i samband med förlovningen med Susen är belagt. När Rydberg nu blir mycket uppbragt och bryter vänskapen med Wirsén, är den närmaste tolkningen kanske att Rydberg kan ha varit alltför förtrogen om sin vända; att Wirsén delat med sig av hans bekymmer till sin hustru, som dock inte kunnat hålla tand för tunga.²⁴

Under hela åttioalet försökte Wirsén återupprätta vänskapen. Genom brev och dikter, som tigger om vänskap, lyckas han ibland blidka Rydberg. Men kontroversen hade också inslag av politiska meningsskiljaktigheter mellan den liberale Rydberg och den starkt konservative Wirsén, och någonstans i dramats fond kan man skymta Rydbergs oroligt intrigerande vänner Stina och Sven Hedlund, den sistnämnde liberal riksdagsledamot och ägare av *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*.

Rydbergs avoghet mot Wirsén hindrar honom inte att t.ex. under läsningen av Wirséns inträdestal till Svenska akademien, i ett brev utbrista att han "haft den ouppskattbara fröjden att ega dig en stund så som jag förr egde dig." Eller när Wirsén vid ett annat tillfälle skrivit en dikt till honom: "Sedan jag sansat mig något skyndade jag till min hustru för att meddela henne upptäckten [av den personliga bikten på titelbladets baksida, min anm], och hon förstod väl både glädjen och sorgen som den väckte". Att blanda in sin hustru i en dikt om vänskap, var för Rydberg antagligen en signal att gränserna till Wirsén fortfarande var skarpa.²⁵

Onekligen står det mycket skrivet mellan raderna i brevväxlingen mellan Rydberg och Wirsén, och i uttryck som "ega dig" och "älskade" finns en större sinnlighet än vad som på 1870-talet kan betraktas som konventionellt språkbruk mellan vuxna män. Det okonventionella i Wirséns emfatiska utrop blir särskilt påtagligt om man jämför med hans brevväxling med Carl Snoilsky, som Wirsén sökte upprätta en ny vänskapsrelation med, sedan Rydberg fjärrmat sig från honom.²⁶

Diktning

De till eftervärlden bevarade dokumenten om Viktor Rydbergs kärlek är som

sagt få, och liknar mest skärvor av något som en gång slagits i marken och nu fordrar en del fantasi för att rekonstruera. Det betyder kanske inte att Rydberg *aldrig* fick smaka de åtrådda läpparnas "kalk". Men med största sannolikhet skedde det inte särskilt ofta. Det är rimligt att anta att Rydberg i verkligheten inte hittade sin Fågel Fenix' lyckoland mer än "en enda natt på hvarje hundra år", åtminstone om man får tro dikten "Den flygande holländaren" (först tryckt år 1876):

Enhvar, som denna strand har nått,
o sällhet! finner där
den famn, den mun, hvartill han trätt
i oskuldfullt begär.
Där ser han, hvad han skönast drömt,
där möter honom allt,
Hvad ljuft han känt, hvad rent och ömt,
i lefvande gestalt.

Att Rydberg kände vända inför att publicera just denna dikt, har han själv vittnat om i ett brev till sin danske översättare Otto Borschenius. Rydberg skriver att han förhastat sig när han lämnat ifrån sig dikten till offentligheten, och vill helst se dikten otryckt:

Jag skriver så, när jag känner en mulen himmel öfver min själ. Det är ett patologiskt alster, med rottrådar i en längtan, som kanske enhvar gör bäst i att hålla stum inom egen barm.²⁷

Viktor Rydberg försöker med hjälp av en rad klassiska myter beskriva det lidande som den otillfredsställda längtan efter "det han skönast drömt", skapade hos honom: han är sålunda Fantasos som evigt vandrar omkring på jakt efter sin kärlek; han är Psyke som i offervillig kärlek för Eros dväls i jordelivets skuggor; han är Hadrianus, som måste leva vidare sedan den älskade Antinous offrat sitt liv för honom. Han är Prometheus som vägrar att förneka lagen i sitt inre, eftersom han då skulle uppstå som Antikrist och orsaka hela världens undergång, men han är också Prometheus samtalspartner, den vandrande juden från Jerusalem, Ahasverus – som längtar just efter att Prometheus skall bryta mot sina ideal, eftersom då även han skulle få sin dom upphävd. För sitt trots mot gudarna blir Prometheus fjättrad i bojer.

I "Prometeus och Ahasverus" får Rydbergs egna inre stridigheter mellan högre samhällsförpliktelser och personliga behov karaktären av en pompös idédikt om frihet och förtryck. Detta förädlade av de egna konflikterna är typiskt för Rydberg från och med slutet av 1850-talet. Att "förädla" och "idealiserar" den personliga inre konflikten var möjligen måttstocken för vad Rydberg ansåg vara kriteriet på ett gott författarskap. Kanske handlade det för hans personliga del

också om ett behov att inför sin samtid hölja i dunkel sådana detaljer om sig själv, som han ansåg vara alltför avslöjande. Det alltför sinnliga fick i hans litteratur sålunda mer dämpade uttryck från och med *Den siste atenaren* 1859, men Rydberg lade också ner mycket möda på att skriva om sina tidigare verk enligt detta recept. *Singoalla* publicerades till exempel i inte mindre än fyra varianter.²⁸

En annan roman som omarbetades var *Fribytare på Östersjön* – om sjöröveri – först publicerad som följetong i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* (1857). I en passus i den första bokupplagan, där den förfallne studenten Felix Ligelius berättar om sin döde vän, hör vi på nytt sången som den evige vandraren Rydberg dömts att sjunga genom seklerna (stycket har omarbetats i senare upplagor):

Det är vänskap, och en sådan har jag erfarit [...]. Det var en knappt uppväxt yngling, med ett vekt barns ansigte, men med en hjertes hjerta [...]. Mer än hälften av folket stupade på vägen. Då bar jag gossen på mina armar och ingen börda har varit mig lättare. Ni förstår mig nu, Skytte. Hvad har jag således att klaga? Jag har smakat det skönaste, lifvet kan bjuda. Jag kan icke älska mer, ty mitt hjerta bortgaf på en gång all sin kärlek; men jag får finna mig deruti [...]. Men denna tomhet, – denna hopplöshet [...] ack, jag måste bekänna allt: Jag är förtviflad.

Det är inte svårt att genom den mängd av beskrivningar i dikter, prosaskisser och romaner bilda sig en uppfattning om hur Rydbergs gosseideal ser ut. Det finns alltid något vältränat och temperamentsfullt över gestalten, kopplat till en synbar intelligens. Håret är svart och alltid svallande lockigt. Läpparna är purpuröda och friska, kinderna röda, halsen är bar, axlarna är vita. Pojken rör sig smidigt, trots att muskulaturen ännu inte är fullt utvecklad. Eftersom Rydberg helst klär av sitt ideal in på veka livet för ett dopp i böljorna, men därefter inte vill ge oss några mer intima detaljer, är det av kläderna som blir liggande kvar i gräset som man kan dra slutsatsen att Rydberg vet att pojkens lemmar har en intagande ”rundning”.²⁹

Bilden som Rydberg tecknar av sitt ideal är romantiskt kitchig, en sorts maskuliniserad Snövit ur en gammal folksaga. Och förmodligen är det direkt ur denna folksagetradition som Rydberg har rekvirerat honom. I romanen *Singoalla* har han fått namnet Sorgbarn, och är för den förvirrade riddar Erland mer åtråvärd än något annat. Riddar Erland, som i romanen beskrivs som ett vilt djur, har blivit snärjd i äktenskapets bedrägliga garn av en kvinna med det väl valda namnet Ulf sax. Den kvinna han en dag möter i skogen, Singoalla, och som lockar honom, är visserligen den enda kvinna Rydberg någonsin skildrat, som har en viss förankring i det sinnligas värld. Men Singoalla bör i betydligt högre grad betraktas som ett naturväsen, ett gäckande skogsrå, en symbol för

den otyglade naturen som inga civilisationens lagar kan tygla. Med detta naturväsen får Erland en son, som alltså är identisk med Sorgbarn. Och medan Singoalla sitter nånstans inne i skogen och väntar på Erland, representerande på en gång moderskapet och naturen, är det Sorgbarn som med hjälp av moderns trollbrygder förhäxar riddaren under nattliga mänskenspromenader:

Ser du stjärnan, som glänser däruppe över ekens topp. Jag älskar din närhet, gosse. Läg din lilla arm kring mitt lif, och låt mig kyssa dina ögon! Jag älskar dig som en son, som om du vore min lille Erland; ja, jag älskar dig mera, bleka barn, och jag ser i din själ att du älskar mig. Det är skönt, så friskt i natten. Hvert för du mig, Sorgbarn? Jag följer dig till världens ända.³⁰

Det har påpekats att Rydberg i Sorgbarns gestalt skapat något helt eget – genom en sammansmältning av romantikens syn på barnet som symbol för oskulden och antikens hyllning av ynglingens sinnlighet. Beskrivningen av Erlands kärlek till Sorgbarn har kapitelrubriken ”Den *hemliga* kraften” (min kursivering). Denna hemliga kraft kan alltså inte styras av människans förnuft, den är ett gift som skänks den vuxne mannen av en skön gosse.

Medan nu gossen förde Erland mellan skogens stammar, trängde den hemliga kraften allt djupare in i hans väsen, från årsring till årsring; och allteftersom hon inträngde, livvades på nytt de vissnade och förgättna lidelserna, svällde de åter av safve ur minnets rot.

Sorgbarns hemliga kraft lockar alltså fram Erlands lidelser. Symboliken är inte särskilt svårtolkad. Att händelserna utspelas i månljus minskar inte förhållandets känslomhet. I det här sammanhanget företräder månen närmast den erotiska kärleken. Att riddar Erland fått efternamnet Månesköld är förstås inte heller en tillfällighet. Även Vitalis använde i sin första diktsamling 1819 månen som symbol för själskraft och erotisk sinnlighet mellan män.³¹

Fredrik Vetterlund var den första litteraturkritikern som tog sig an Rydberg – i en studie över *Singoalla*. Studien gjordes redan under Rydbergs livstid, och Rydberg fick själv tillfälle att yttra sig över den. Han uttrycker i ett brev till Vetterlund häpnad över dennes ”felfria säkerhet” och ”skarpa och klara intuition”, och tillägger att han inte har ”en enda anmärkning att göra mot denna min enda, fullkomligt sanna andliga lefnadsbeskrifning”.³²

Vetterlund påpekar att Rydberg inte ställer sig avvisande till ung trånad och ljuvt sinnesrus. Singoalla/Erland och Karmides/Hermione (*Den siste atenaren*) är exempel på två par som utan hyckleri får ”glädja sig som man och kvinna åt varandras fågring”. Men Vetterlund konstaterar också att varken Singoalla eller Hermione är några verkliga, jordiska kvinnor. Vetterlunds ”skarpa och klara intuition” har lett honom till slutsatsen att det är gossen som står i centrum för

Rydbergs intresse. I den år 1914 publicerade essäsamlingen *Skissblad om poeter*, skriver Vetterlund vidare:

Ja, själva ordet gosse smeker Rydberg så, att det i hans mun kan få en betydelseskiftning. Det betecknar då icke ett barn utan en manbar yngling – den oberörde efeben med något blomlikt och vekt som blir endast så mycket mer beundransvärd i sin spirande manlighet; en naken fågring från hjässan till tå, men som strax kan iklädas hjälmen, spjutet, skölden.³³

Även när Rydberg utnyttjar teman som bland homosexuella diktare och konstnärer använts för den symboliska gestaltningen av de egna erotiska preferenserna, strävar han att hålla "lidelserna...i tygeln och gifva dem sin rätta riktning", som Fredrik Vetterlund påpekar. I sin tolkning av Narkissosmyten är det således inte ynglingens skönhet i sig som Rydberg prisar, utan kärleken till idealet, en kärlek som hejdas av verklighetens kalla bölja, och hos Antinous, kejsar Hadrianus unge älskare, finner han beviset på evigt liv och kunskap, som förvärvas genom kärleksoffret.

Alla dessa alster kom dock till först sedan Rydberg lärt sig hur man ger "lidelserna sin rätta riktning" – efter 1859. I det han skrev före denna tidpunkt tillåter han sig emellanåt att skildra en och annan "orgie". I ett kapitel i *Den siste atenaren*, betitlat just "En orgie", präglas situationen av en frivol stämning. Det är uppenbart att Rydbergs känslor inför orgien är blandade. Å ena sidan lockas han av berusningens demoniska krafter. Å andra sidan inger dessa krafter ångestkänslor. Den hejdlösa njutningen är länkad till förintelse och död. Det finns ytterligare exempel på detta, i dikten "Korsaren", som först publicerades i *Fribytaren på Östersjön*:

Eja, mina vilda gossar,
Lidelsernas bleka trälar,
Orgien vinkar, vågor stänka
Skum på pannans feberglöd:
Tills att hajens gap förlöslar
Våra orobrända själar,
Låt oss njuta, låt oss dränka
Djupt i vållust livets nöd.

Det är också i de tidigaste böckerna, som man kan finna skildringar av nära kamratskap, för att inte säga kärlek, mellan två jämnåriga könsmogna unga män. I *Positivspelarna* (1851) skildras i Emil Trütschlers gestalt ynglingens sköna själ: mannens kraft förenad med barnets renhet och oskuld. Och det är också här som Rydberg för första gången skildrar en vänskap som präglas av det som kallats "platonisk eros", den mellan Trütschler och Lindow.

Det är roligt att dö

Det finns ingen författare i svensk litteraturhistoria, som i hängivenhet och raffinemang överträffas av Viktor Rydberg när det gäller att ta livet av sina litterära älsklingsbarn. De lustmord som Rydberg utför på sina pojkar gör han helt och hållet av ideologisk övertygelse. Så övertygad om det rättfärdiga i detta är han, att han inte ens drar sig för att nedkalla högre makter till sin hjälp:

Kraftig växt och ädel död
ber jag Gud förunnar
sångarbarnet Gunnar.

heter det till exempel i "Harpolekaren och hans son".³⁴ Den tolvåriga Gunnar i *Vapensmeden* (1891), Rydbergs sista roman, genomborras av spjut. Lika "ädelt" dör Sorgbarn, som får riddar Erlands kniv i bröstet. Det är roligt att dö, tycks Rydberg till och med vilja övertyga sina läsare, varför den förfallne studenten Felix Ligelius' unge vän dör med ett skämt på läpparna.

Återigen alltså: vuxenlivet är en stia, där "Epicuri svin" trängs, "trevet grymtande". Det är förstas den hjältemodiga Prometheus som talar genom Rydberg när han med hänvisning till svinen dömer ut den som låter sig ledas bort av "vällustens sköka", och istället prisar den rättrådige hjälten som "dör på sin bara fjällbrant med ögat mot solen".³⁵

Litteraturkritikern Victor Svanberg var den förste som lyfte fram de bakomliggande personliga motiven till Rydbergs antikdyrkan. Detta gjorde han till 100-årsminnet av Rydbergs födelse, vilket kanske var ett mindre väl valt tillfälle, eftersom det var äreminnas lovsånger som publiken här förväntade sig. Viktor Rydbergs namn var vid den här tiden mer hyllat än vare sig förr eller senare. Han var inte bara en ungdomens förebild, han var också den som i sin konst sammanfattade hela det svenska litterära 1800-talet – från romantiken via liberalismens upplysningssträvanden till ett förbådande av 1900-talets expressionistiska skaldekunst. I Stockholm fanns vid den här tiden till och med ett särskilt Rydbergmuseum, dit skolklasser marscherade för att insupa vördnad för de höga ideal på vilka den ariska kulturen vilade.

Mot den bakgrunden är det kanske inte så konstigt att Svanberg några år tidigare av sin handledare, professor Blanck, tvingats stryka det kapitel i sin avhandling, där han påtalade det "homosexuella" förhållandet mellan riddar Erland och Sorgbarn. Blank hade vägrat att medverka till att "den ädle svenske idealisten" skulle framstå som en like till Oscar Wilde.³⁶

Men ett par år senare kom alltså smällen ändå – och Svanbergs motiv till att lyfta fram människan Rydberg, bottnade naturligtvis i både en allmänpolitisk och sexualpolitisk radikalism. Dels skulle hans bok fungera som ett slag mot det kulturkonserveriva etablissemang, varför han såg det nödvändigt att

smuggla in idépolitiskt kontraband i texten. Svanberg tryckte bland annat på att Rydberg i sin tidigaste journalistik politiskt stod längst ut på vänsterkanten, på gränsen mellan liberalismen och en socialism i Proudhons anda. På samma sätt tolkade han också *Singoalla* som en liberal tendensskrift mot naturfientlig asketisk katolicism.

I sina memoarer *Leva för att leva* (1970) har Svanberg redogjort för sin egen attraktion för män. Sannolikt är att han, tack vare sin egen homosexualitet, hade goda förutsättningar att göra vad som idag skulle kallas en queer läsning av Rydbergs halvkvädda visor och de många estetiska utläggningarna om den atletiska manskroppen.³⁷ Svanberg har om Rydbergs dikt "Dexippos" sagt rakt ut vad förmodligen många idag instämmer i: "ett monster av omänsklig iskall heroism".³⁸ Det är väl tveksamt om dikten blir mer levande bara för att, som Svanberg påpekar, vi vet att den krigets härförare som Rydberg besjunger, och som kysser en döende ung hjälte, är skalden själv och att han är "homosexuell". I dikten har Rydberg rullat ihop ett nystan av i stort sett hela sitt författarskaps ariadnetrådar: de kringströdda liken, hjältemodet, det glada pojkslagsmålet, gossen Snövit, hans onda och bråda men samtidigt lusteliga död, den sentimentala hälsningen till modern, och slutligen kyssen som ett själens kommunikationsmedel för flykt till saligare nejder:

Öfver likströdt slagfält bryter ändtligen ett jubel fram:
helt Dexippos, helt dig, arfving af vår forna hjältestam!
Och i jublet hörs en stämma, ack så svag och späd och vek:
hälsa till min mor, Dexippos! Tack för denna glada lek!

Hjälten står med tåradt öga öfver bleknad gosse böjd,
hvars i döden väna anlet skimrar än af stridens fröjd;
i sin famn han lyfter svennen, och han talar så: "farväll!
Barn, nu på din mun jag fångar i en kyss din hjältesjäl."³⁹

Det kan här vara värt att jämföra med en annan författare, som i mycket kan kallas Rydbergs tvillingsjäl: engelsmannen John Addington Symonds (1848-1893). Symonds har skrivit in sitt namn i engelsk homosexuell historia, framför allt genom uppsatserna *A problem in Greek ethic* och *A problem in modern ethics*. I den senare föreslår han en avkriminalisering av homosexualiteten ett halvt århundrade före någon annan i England. Symonds skiljde sig naturligtvis här från Rydberg. Men Symonds skrev också dikter, som gavs ut i mycket begränsade upplagor om 10-20 exemplar, och cirkulerade bland hans vänner, alla – som han själv – med dragning till pojkar. De ord Symonds använde om denna kärlek var förstas inte "homosexualitet" eller "pedofili", utan "arkadisk kärlek" eller "grekisk kärlek". I *A problem in modern ethics* är det den avpoetiserade termen "inverterad sexualitet" som gäller.

Symonds och Rydberg omfattar likartade trossystem, lever i samma kultur-
mönster, har samma litterära ideal, men de tycks också – oberoende av varan-
dra – ha skrivit nästan exakt samma dikt. Rydbergs "Dexippos" har en slående
likhet med Symonds dikt "Eudiades", från vilken följande stycke är hämtat:

Clasped in his lover's arms; oh, pale and wan
Is the smooth forehead of the dying man!
And from his lips the slow few words are sighed
In whispers; while around, the hideous tide
Of carnage and of mocking roars
Like wind-frothed steely waves on weary shores.
"So dearest! Death hath found me; and our bliss
Ends in this last embrace and holy kiss".⁴⁰

"Eudiades" skrevs 1868, men publicerades tio år senare i en pamflett betitlad
Tales of ancient Greece No 1. Dikten sägs ha inspirerats av hans förälskelse detta
år i den unge Norman Moore, och handlar om relationen mellan en ung man
och en pojke. Pojken blir så ivrig att behaga sin vän, att han erbjuder sitt under-
liv som vängåva. Men den unge mannen motstår frestelsen. Senare dör de två
på årens fält utan att ha låtit sig fläckas av "skammen".

Viktor Rydbergs "Dexippos" skrevs och publicerades 1876, men förstås för
en helt annan publik. Att han skulle ha kunnat ta del av Symonds dikt innan
den publicerats är knappast troligt. Formellt handlar dikten om den sengreki-
ske statsmannen Dexippos, som år 267 efter Kristus lyckades vinna en seger
över goterna genom att ställa sig i spetsen för en gossehär, sedan männen tvekat
att dra ut i strid. Trots den antika draperingen är det en dikt till fosterlandets
ära.

De två dikterna förevisar många likheter både till innehåll och uppbyggnad.
Skillnaden ligger framför allt i Symonds avståndstagande hållning till kriget,
medan kriget hos Rydberg snarast kan betraktas som ett glatt pojkslagsmål. I
"Dexippos" är det bara den unge vännen som offras, medan Symonds låter
gossen och mannen möta döden i varandras armar.

Av de förebilder som Rydberg anges ha haft när han skrev "Dexippos" finns
inga som kan ha spelat samma roll för "Eudiades" tillblivelse.⁴¹ Utom Platon
förstås, som belyser kyssens roll i sammanhanget med följande epigram:

Min själ var på mina läppar då jag kysste Agaton. Stackars själ!
Den kom dit i hoppet att kunna flyga över till honom.⁴²

I kyssen förenas alltså tvillingsjälarna. De klotformiga varelser med fyra armar,
fyra ben, två ansikten och så vidare, som Platon i *Symposion* låter Aristofanes
hävda alla vi människor en gång varit, men som gudarna funnit allt för mäktiga

i denna form och som de därför delat i två hälfter, återtar genom kyssen sin ursprungsform.

Det är väl inte omöjligt att Rydberg under till exempel sin Italien-resa år 1874, på ett eller annat sätt skulle ha kunnat komma i kontakt med Symonds dikt, men troligtvis kan dikternas likhet förklaras av någon gemensam förlaga, kanske rent av den historiska krönika, som skildrat det berömda slaget. För de av 1800-talets homoerotiska svärmare som suttit några år på skolbänken och inhämtat baskunskaper i de obligatoriska ämnena latin och grekiska, var förmodligen tankeinnehållet i dikterna inte på något sätt anmärkningsvärt, utan kanske till med både banalt och självklart.

Rydberg och kvinnorna

I Rydbergs litteratur förekommer naturligtvis kvinnor på olika ställen, men flera forskare har framhållit den blodlöshet med vilka de skildrats. Rydbergs allmänna bild av kvinnan är slående lik den som Vitalis och Pontus Wikner officiellt uttryckte: Kvinnan är icke av denna värld, utan snarare en himmelsk varelse. Den kvinnobild som Rydberg tecknar i Fauststudierna, skulle lika gärna ha kunnat varit skrivna av Vitalis eller Pontus Wikner:

När hans kärlek till kvinnan vaknat, älskar han *en* och hejdlöst och vesänt, ty han kräver samma tro af henne, som han är mäktig att gifva själf.

Har en gryning af denna känsla randat redan hans slyngelår, är hon likväl ren som himmelens ljus. Han bär sin utvalda i famnen, när han på västerns himmel skyndar från purpursky till purpursky, tills han hamnat på solens klot för att visa henne aftonen med långnande skuggor och domnande sorl på ena jordhalfvan, och morgonen med ljusnande bergstoppar och vaknande lif på den andra.⁴³

Precis som vår tids veckotidningar i intervjuer med unga manliga, ibland homosexuella popidoler alltid frågar efter namnen på deras flickvänner, så krävde Rydbergs publik ett skådespel mellan man och kvinna för att stilla sin hunger efter den passion man kanske själv längtade efter. Det svar Rydberg i ovanstående citat ger, är detsamma som vår tids unga pophjältar brukar ge, om de av någon anledning inte kan tala klarspråk: *Jag har ännu inte träffat den rätta*. Rydberg går möjligtvis ett steg längre när han förkunnar att hon överhuvudtaget inte är möjlig att träffa, eftersom hon, med de anspråk han ställer på henne, inte kan vara "av denna världen".

I *Den siste atenaren* är den kvinnliga hjältinnan – Hermione – i enlighet med detta ideal gestaltad som en ädel atensk jungfru med kysk höghet, hemmahörande i en annan värld än hans egen. Namnet i sig – en omskrivning av "harmonin" – är en syftning på hennes utomjordiska väsen. Av Rydbergs "himmelska" kvinnor är Hermione kanske den mest konkretiserade. I dikterna "Det är

för sent" och "Grubblaren" är hon däremot namnlös och opersonlig. Den förstnämnda uttrycker till och med en viss håglöshet:

Jag såg dig blott i fjärran, älskarinna,
du är en himmelsk, ej en jordisk kvinna,
min ungdoms trånad blef sitt mål förment.
Seraf, nu må du stanna i din himmel,
ej mer till jordelivets låga vimmel
min bön vill locka dig. Det är för sent.⁴⁴

Rydbergs ouppnåeliga kvinnoideal kontrasteras av männen, som ofta är fångade i jordiska begär. Men att ständigt möta kvinnan i himmelsk gestalt kunde kanske bli lite långtråkigt även för den roman- och diktläsande publiken på 1800-talet. Rydberg uppfann därför en kvinnotyp som han använde parallellt, och som också väl svarade mot hans eget panteistiska förhållande till naturen. Kvinnan får symbolisera naturens dunkla krafter. Dikten "Skogsrået" är ett bra exempel på hur kvinnan, som symbol för naturen, ställs i kontrast till kvinnan som könsvarelse och människa:

Men den hvars hjärta ett skogsrå stjal,
får aldrig det mer tillbaka:
till drömmar i månljus trår hans själ,
han kan ej älska en maka.⁴⁵

För puristen Viktor Rydberg var försöket att återinföra substantivens gamla genusformer en del av hans storstädning av det svenska språket; de många "han" och "hon" i hans diktning syftar således på ting, inte på personer. Att naturen, som redan hade epitetet "Moder", för Rydberg blev en "hon", var bara logiskt. Men begreppet "naturen" har för Rydberg samma personliga innebörd som för Pontus Wikner, när denne talar om "min natur" i kontrast till "pluralitetens natur". När Rydberg i ovanstående vers på nytt dessutom anknyter till månen, en på 1800-talet väl använd symbol för homoerotik, får dikten ett tydligare budskap. Vad Rydberg i denna vers tillkännager kan, av den som behärskar koden, rad för rad översättas på följande sätt:

Jag har fått min natur,
för alltid,
jag längtar efter en person av samma kön,
jag kan inte älska en kvinna.

Kvinnan som symbol för naturen – återkommer åtskilliga gånger i Rydbergs litteratur. *Singoalla* är förstås det mest kända exemplet. Från 1865 års upplaga finns en rad där Singoalla kallas "syster till den mörka nattens skyar", och vidare beskrivs hon på följande sätt:

Jag säger dig, att denna svartögda qvinna är ett väsen af annan art än du, ett barn af den outgrundliga naturen, hvilket, likasom blomman, ej fått annat dop än af himmelens dagg och regn, aldrig tillbedt under annat tempelhalf än det stjärnströdda och aldrig omsväfvats af annan rökelse än markens dimmor.⁴⁶

Rydbergs syn på kvinnan som antingen extraterrestrial representant för idealet, eller som symbol för naturen, kan kompletteras med fler exempel: Elin i *Fribytaren på Östersjön*, vidare "Älvan till flickan" och "Snöfrid" – två dikter som kom till under 1870-talet då Rydberg tog starkt intryck av de så kallade signaturpoeternas rousseauanska strävan att dra paralleller mellan människans liv och olika naturforeteelse. Rydberg föredrar dock att ställa människan *mot* naturen, och i fallen med Singoalla, Skogsrået och Snöfrid innebär detta också att han ställer mannen mot kvinnan.

Införlivad i eller i ett nära släktskap med naturen finns den människa, till vilken mannen i Rydbergs diktning trår: barnet. Gossen är oförstörd, ren, obefläckad, och enda möjligheten att kvarhålla honom i detta tillstånd är att förhindra att han utvecklas till man. Hans död får ofta karaktären av en offerhandling. Det är förbudet att älska honom med den vuxne mannens hela kraft, kärleken till honom måste därför få förbli en idé. Men Rydberg vill samtidigt rädda honom undan den vuxne mannens lidande, som innebär en plågsam fångenskap i köttet.

I ett fall har Viktor Rydberg skrivit om kärlek mellan två kvinnor. Det är mellan Dagny och Margit i romanen *Vapensmeden* (1891), som han för ett ögonblick låter ljuv musik uppstå. Och att det verkligen är kärlek det rör sig om, understryks inte minst av kapitelrubriken – "Ung kärlek".

– Dagny, när jag första gången såg dig, tyckte jag, att du såg ut som en hårdint och öfvermodig pojke, som vill spela karl.

– Åh, gjorde jag då så godt intryck på dig? Och när jag första gången såg dig, tyckte jag, att du såg ut som en flicka, och som jag har någonting af pojke i mig, så förskräcktes jag för möjligheten att bli kär i dig. Jag var på väg att bli det, men, Gudi Lof, det vardt ingenting af det.

– Följande natten drömde jag om dig, Dagny. Vi stodo vid sjöstranden. Du hade din röda lufva på dig och en liten kjortel; ansikte, armar och ben voro bruna som en indians. Du drog två streck i sanden och frågade, om jag kunde hoppa öfver mellanrummet. Det kunde jag icke, men du tog mig i handen, och vi flögo öfver och långt förbi det. Hvad den drömmen betyder vet jag icke, men sedan var jag på väg att bli kär i dig. Ack, det är så ledsamt, att därav vardt intet.⁴⁷

Vad Rydberg här gör är egentligen bara att variera ett tema enligt ett recept som senare upprepats av till exempel Lars Norén i pjäsen *Höst och Vinter*. De två i alla tidigare fall ständigt förekommande männen/gossarna byter för omväxlings skull kön. Men medan Norén, i syfte att ändå låta homosexualiteten finnas

andligt närvarande, låter den ena kvinnan i pjäsen bli bartender på en gaybar, så gestaltar Rydberg Dagny som pojkflicka. Han nöjer sig emellertid inte med denna könsöverskridande lek, utan har svårt för att avhålla sig ifrån att dessutom blanda in en gosse i handlingen, den tolvårige Gunnar, som Dagny till yttermera visso deklarerar att hon är kär i och skall gifta sig med. Margits reaktion inför denna nyhet blir stark:

– Skäms! Är Gunnar karl? Hyser du till Gunnar sådan kärlek som till en karl? Jag har misstänkt det, men blygs du icke att säga sådant?

– Icke det minsta. Det är sådan kärlek jag hyser till honom. Har du icke märkt det? Han skall bli min man och jag hans hustru.

– Du är fräck, Dagny. Du är en hedning, det är uppenbart.⁴⁸

Vad som gör Dagnys kärlek till Gunnar förbudet, är inte bara att hon med sitt manliga psyke riktar sin kärlek till en person av manligt kön, men också det faktum att hon är 17 år och, till skillnad från den veke och oskuldsfulle pojken, köns mogen. Dagny försöker dock försvara sin kärlek genom att understryka att Gunnars fysik är ovanligt utvecklad och motsvarar en fjortonårings.

Dagnys kärlek till Gunnar skall förmodligen också förstås i samband med vad som sagts ovan om natursymboliken. Dagny är inte en "verklig" kvinna. I denna roman är det hon som fått på sin lott att representera naturen, eller – för att uttrycka det i klartext – den grupp människor, som Wikner, Symonds med flera fångat in i begreppet "min natur".

Rydberg utforskar i berättelsen om Dagny en androgynitet som inte haft sin motsvarighet i svensk litteratur sedan Carl Jonas Love Almquist skapade sin Tintomara i *Drottningens juvelsmycke*. Skildringen är kanske Rydbergs mest vågade tassande på minerad mark, men något ramaskri från samhällets sedlighetsivrare blev det aldrig till följd av denna bok.

Verklighetens kvinnor

Det mest genomgripande försöket att heterosexualisera Viktor Rydberg, gjort av litteraturhistorikern Sven Lönborg, har här redan nämnts. Enligt Lönborg skall den kvinna, som varit Rydbergs hemliga förälskelse hela livet, och för vars skull han senare inte kunnat älska en annan kvinna, ha varit kaptensdottern Fanny Bäck, som Rydberg lärde känna i Göteborg 1859. Lönborgs teori om Fanny Bäckens betydelse för Rydberg bygger på några ord ur Warburgs levnads-teckning, där det sägs att kaptensfamiljens sympatiska dotter "nog" väckt djupare känslor hos skalden. Hur och när Rydberg introducerades i den bäckska familjen är dock inte känt. Det första omnämmandet av Fanny Bäck gör Rydberg i ett brev till vännen Herman Bjursten år 1859, där det meddelas att han tycker om en ljuvlig flicka, som han inte tänker fria till. Problemet som Lön-

borg ignorerar är att Fanny vid den här tiden är 13 år gammal; formuleringen om friet skall nog därför snarast betraktas som en skämtsamhet. Brevet är emellertid det ena av de två "bevis", som Lönborg anför för Rydbergs heterosexualitet. Det andra, hävdar han, skulle ha kommit från den kvinna som senare blev Rydbergs hustru, Susen. På sitt romantiserande sätt skriver Lönborg:

Och så händer det en kväll — en underbar kväll — så har Viktor berättat för Susen — att Fanny liksom så många gånger förr möter honom vid grinden till det paradiset, där han tillbragt sina lyckligaste år. Och så lägger hon sina armar om hans hals och säger "Viktor, jag måste berätta dig en hemlighet: jag är förlovad".⁴⁹

Sedan man skalat bort Lönborgs svulstigheter, mängderna av ovidkommande citat från Runeberg, Tegnér, Ibsen och Platon, återstår emellertid inte särskilt mycket av det som skall ha varit Rydbergs kärlekssaga. Men även om Lönborgs resonemang är bristfälligt, finns det naturligtvis inte heller några bevis mot att Rydberg verkligen skulle ha hyst djupare känslor för kaptensdottern Fanny. Oscar Wieselgren har i en artikel i *Svenska Dagbladet* 1932 hävdad att Rydberg, enligt Fanny Bäckers dotter, skulle ha friat till hennes mor, men fått avslag.⁵⁰ Att

Lönborg inte nämner denna uppgift hänger förmodligen samman med att den motsäger hans påstående i en artikel i *Handelsidningen* 1953, att Fanny inte anade hans känslor förrän hon meddelat att hon förlovat sig.⁵¹ Av notiser i Rydbergs dagböcker att döma, kan å andra sidan konstateras att Rydbergs kontakt med familjen Bäck är begränsad till åren 1860-61. Fanny omnämns här endast tre gånger: tillsammans med flera andra kvinnor, i samband med en kostymbal och med anledning av ett slädparti. Efter 1861 har Rydberg ingen kontakt med Fanny Bäck förrän år 1877, då hon förvandlats till en blek och sorgsen moder. Vid detta möte lovar Rydberg, enligt Lönborg, att skicka henne sitt fotografi och en bok. Men han glömmar bort sitt löfte,

Fanny Bäck.

och Fanny får vänta till 1890, då diktsamlingen äntligen skickas, samt ett foto med påskriften "Till mina minnens Fanny Bäck". Frågan man måste ställa sig är, varför Rydberg glömmar att hålla sitt löfte till henne om han, som Lönborg hävdar, dagligen och stundligen haft henne i tankarna.

Att äktenskapet med Susen Hasselblad år 1878 var ett resonemangsparti finns det ingen som har bestridit. Men ytterligare två kvinnor har av olika forskare ansetts spelat viktiga roller i Rydbergs liv — Hilma Gibson och Stina Hedlund.

Hilma Gibson (Lönborg publicerar hennes porträtt, men kallar henne av något diskretionsskäl Elise von Schönemann) tillhörde en av Göteborgs rikaste patricierfamiljer och var änka med fem barn efter ett olyckligt äktenskap. Det första mötet mellan Rydberg och fru Gibson kan dateras till senast 1862-63, och det är år 1865, när släkten Gibsons överhuvud dör och det sista hindret för Hilmas omgifte undanröjts, som situationen mognar till ett avgörande. På hösten ingås förlovningen mellan Hilma och Viktor. Det är Stina Hedlund som spelar rollen av äktenskapsförmedlerska. Hon tar bland annat de medelålders tu på en promenad kring Delsjön.

Men knappt var förlovningen ingången, förrän Rydberg greps av ångest. Hilma fick kännedom om Rydbergs olustkänslor genom Stina Hedlunds make — Sven Hedlund — och hon bestämde sig för att själv upplösa det formella bandet. Som skäl uppgav hon hänsyn till familjens önskan. Exakt när förlovningen bröts vet man inte. Före den fjärde oktober 1866 är emellertid förlovningen definitivt bruten. Det är vid denna tid som Hilma Gibson flyttar till Uppsala. Kontakten mellan Hilma Gibson och Rydberg fortsätter emellertid, och ännu en bit in på 70-talet avlägger Rydberg visiter hos henne.

Genom fotografering med infrarödfilter och mikrofilmning av ett antal överstrukna anteckningar i ett häfte som Rydberg använt åren 1866-68 har Gösta Löwendahl i sina studier *Kärlek och svärmod hos Viktor Rydberg* bjudit på en gåta, väl så spännande som en deckarintrig. I en första överstrukna anteckning i denna dagbok har Rydberg sökt "Utvägar till frihet":

1. Jag blir likgiltig.
2. H. dör.
3. Jag dör.
4. H. (grekiskt ord) ??????
5. H. blir gammal.
6. H. blir expuls.⁵²

Det grekiska ordet betyder "ändrar sig". Ordet "expuls" tolkar Löwendahl som att Hilma Gibson blir förskjutet från släkten om hon håller fast vid relationen med Rydberg. Sammanfattningsvis menar han att Rydberg vill bli fri från Hilma, men så länge han är bunden på annat håll, tvivlar han på sin förmåga att själv

Hilma Gibson.

frigöra sig.

Av en mycket otydlig anteckning längre fram i samma bok har Löwendahl gjort ytterligare en hypotetiskt tolkning:

Olyckl. Möjl. för H.

1. Stadga. (-as) Lyder (?) (ett el. två ord oläsl.)
2. Förlåten svaghet. Derigenom stadga.
3. Oförl. (-låt?) Brytning. (?) Upprättelse (?) igenom (?) mig.
4. Oupptäckt svaghet. Utsigterna för en sådan (?) äro färre (?) än (?) förr (?).

Vilket enligt Löwendahl skulle tolkas:

1. Svagheten upphör (utan att ha upptäckts); i stället stadga och lydnad.
2. Svagheten upptäcks och förlåts; sedan stadga.
3. Svagheten upptäcks men förlåts icke. I stället brytning. Upprättelse genom R. (Rydberg)
4. Svagheten består utan att upptäckas. (Denna möjlighet bedöms som numera mindre sannolik.)⁵³

Löwendahl menar att "svagheten" är Hilma Gibsons, och är den att hon ännu inte brutit med Rydberg, vilket släktingarna fordrade.

De anteckningar som i fortsättningen här återges, har samtliga noggrant överstrukt av Rydberg. Några möjligheter att kontrollera dem finns således inte annat än med rödfilterkamera. Någon anledning att misstänka Löwendahl för citatförfälskning finns dock inte. Att det är Hilma Gibson som här åsyftas styrks av den tidsmässiga närheten till förlovningen. Anteckningarna är skrivna den 22-23 december 1866.

Vad som med någon säkerhet kan läsas på sidorna 16 och 17 handlar om den väg som bär "genom dödens skuggors dal", och om det förmättna i att vilja äga en "plats i hennes hjerta". På sidan 20 skrivs följande:

Det är omöjligt att skilja det hycklade från det uppriktiga i hennes försäkringar. Orätt att tro allt vara hyckladt; enfaldigt att tro allt vara uppriktigt. Lemna därför alla försök (?) att (?) pröfva (?) henne (?).

Hoppas icke! Vänj dig vid tanken på det värsta!

Du skall få kraft att bära denna tanke, och att fortare nå jemvigt, om du arbetar och troget uppfyller dina pligter.

Sky lättjan ss. den farligaste af dina fiender!

Anteckningarna på sidan 21 är skrivna efter ett brev eller ett bud. Rydberg irrar i misstankar och i överväganden om hur han skall förhålla sig och ställer sig slutligen frågan om han bör berätta för henne den "förkrossande sanningen". Nej, svarar han sig, "derigenom vinner hon ingen styrka". Anteckningen avslutas: "Bör jag ega hennes vänskap? Ja, en ointresserad osjelfvisk vänskap."

Även de följande anteckningarna menar Löwendahl anspelar på Hilma Gibson. Anteckningen är dock odaterad, och om den "hon" som omtalas verkligen är den förra fästmön, är det uteslutet att den skrivits 1866, eftersom Rydberg enligt Löwendahl inte kan ha talat med Hilma Gibson den 19 november det året. Återstår alltså 1867 eller 1868. Löwendahl fastställer anteckningarna till 1867:

9 november

Vet hon då ej, huru usel hon är? utan tvifvel, hon måste veta det. Men ur denna kunskap erhåller hon icke den ringaste själsstyrka.

Beskyllningar för samvetlöshet följer, för beräkningar och likgiltighet för honom personligen, varefter Rydberg summerar: "Under de månader af qual jag har genomgått har hon hycklat, fruktat och låtsat sig fordra tro."

20 november

För att rätt förstå h(enne), bör du föra dig till minnes följande momenter:

G.B bedragen under sin frånvaro.

Jag bedragen under min vistelse i (på?) St-m (S-n?).

H.G bedragen under högst (?) (ett oläsligt ord) förhållanden.

För mig, sedan i går, finns ingen återgång, utom genom ett underverk. De hastigt öfvergående ansatserna (?) till (ett oläsligt ord) hafva icke ens varit ärligt menade, utan endast afsedda att bedraga.

Hon sätter högt pris uppå att man visar henne förtroende. Ju ädlare och uppriktigare förtroendet är, desto bättre, ty desto tryggare kan hon pika den som skänker henne det.

Nu tror jag, att hon hatar mig efter den fråga jag gjorde henne i går, om hon tror att det finnes någon hederlig kvinna.

Och vid denna den nedrigaste af alla varelsor är jag med denna förfärliga lidelse fästad. Gud! Ur djupet af min nöd anropar jag dig om förbarmande!

21 november

Flit är min enda räddning. Men samtidigt (?) ju nästan omöjligt att koncentrera (?) sig tillräckligt starkt för de ämnen jag har att behandla!

Anteckningen från den 20 november tyder på att den "hon", om vilken det talas inte längre är Hilma Gibson. Det faktum att även "HG" blivit bedragen hjälper Rydberg att rätt förstå henne. Ordet "bedragen" används knappast här i någon erotisk bemärkelse, utan skall tolkas som synonymt med "lurad", "förd bakom ljuset". Om de senare anteckningarna skiljs från Hilma Gibsons person minskar sannolikheten att fästmän skulle ha spelat någon större roll för Rydberg. Den "förmätenhet" det talas om på sidan 16 kan mycket väl anspela på Rydbergs egen oförmåga. På sidan 20 är det tvivel på hennes känslor som uttrycks.

De senare anteckningarna vittnar om större själsslågor. Om dessa verkligen fastställs till 1867, är det intressant att titta närmare på de följande anteckningarna, som Rydberg varit mån om att stryka över. Den 10 januari 1868 skriver han:

Jan. 12. Sven reser till riksdagen.

Efter vid pass 35 dagar reser Stina dit, efter hvad jag förmodar. Under dessa 35 dagar gäller det att vara stark. Jag går ej dit upp en enda gång om icke bjuden.

Stina stannar troligen 2 månader i Stockholm. När hon återvänder, ha vi således ungefär 15 april.

Då återstår 1 månad, innan Sven återvänder. Under samma månad har jag att iakttaga samma uppförande. Samma vända (?) under kamp med mig själf intill d. 15 maj. Derefter, om Gud vill, reser jag till Stockholm till Bjurslätt. Jag gör endast kortvariga besök derstädes. Har således ända till mediet af september endast 2 svåra månader att emotse.

I anslutning till denna anteckning tycks utgjutelserna från den 20 november snarast tyda på att det är Stina Hedlund som uppträtt bedrägligt gentemot såväl Rydberg, som "GB" och "HG". Löwendahls teori är att Stina Hedlund kommit att betyda allt mer för Rydberg, sedan förlovningen med Hilma brutits.

Det Löwendahl bygger sin teori på är naturligtvis Rydbergs utfall mot Stina Hedlund: att han är fästad vid henne "med denna förfärliga lidelse". Lite mer komplicerat blir det emellertid om man ställer detta citat bredvid det faktum att Rydberg samtidigt beskriver Stina Hedlund som "den nedrigaste af alla varelser". Frågan man måste ställa sig är varför Rydberg skulle hysa "lidelser" – av vilket förfärligt slag de vara må – för en "nedrig varelse".

En annan bild får man av situationen om man beaktar det faktum att Viktor Rydberg var en mycket nära vän och väl sedd gäst i det Hedlundska hemmet. Vänskapen med Stina Hedlund byggde just på den förtroendeingivande dager som Rydberg upplevt henne stå i, men som han i ovanstående anteckning nu anser vara inget annat än ett hyckleri, ett sökande efter "svagheter" hos honom, vilka hon senare vänt mot honom.

Det är inte orimligt att anta att Stina Hedlund kom att spela rollen av biktmoder för Viktor Rydberg, att han kan ha bekänt några av sina "svagheter" för henne, som i sin tur varit snabb att reagera: Rydbergs väg ut ur "svagheten" var att gifta sig. Kunde han bara hitta en lämplig och god hustru, skulle nog det där "andra" upphöra och han skulle finna stadga i sitt liv. Det var därför hon var mån om att para ihop honom först med Hilma Gibson, senare med Susen Hasselblad. Rydberg själv var inte glad över sin längtan efter gossar och unga män och skulle antagligen inte ha motsatt sig en befrielse från attraktion för dessa, som han betraktade som en "förfärlig lidelse". Och några alternativ till den borgerliga drömmen om ett ordnat liv med tryggheten i en familjs närhet med "friska fötter och lätta fotsteg" existerade knappast under hans tid. År 1868 skulle Rydberg fylla 40; det är inte orimligt att trycket att bilda familj blivit allt större sedan ungdomsvännerna hunnit få barnskockar omkring sig. Direkt prekär kan man tänka sig att situationen blir just i slutet av 60-talet, då Rydberg är på väg att bli ett namn i samhällets etablerade kretsar, med alla de krav som ställdes på honom i officiella och privata sammanhang, middagsbjudningar etc. Rydberg är dock själv ytterst inaktiv i jakten på en lämplig hustru, Stina Hedlund tar sig an honom. Sedan Rydberg ingått förlovning med Hilma Gibson kommer emellertid ångesten smygande, därför att han vet att han inte kommer att kunna uppfylla de förväntningar hon har rätt att hysa på en make. Han själv är övertygad om att hans "svaghet" inte kommer att försvinna, det troliga är istället att Hilma kommer att upptäcka den. Någon värme för Hilma förmår Rydberg inte uttrycka, därför är han förvånad över hennes tålmod. Rydberg försöker fly in i sitt arbete, men så småningom sker ändå brytningen, och det är Hilma som agerar, men först sedan paret Hedlund pratat med henne. Har Stina helt enkelt berättat "den förkrossande sanningen" för Hilma? Han besöker henne för att ta reda på vad hon vet om honom. Hycklar Hilma eller är hon uppriktig? Hursomhelst känner sig Rydberg "bedragen" av Stina, han vill inte mer ha med henne att göra, står inte ut med att träffa henne. Hans ångest nu handlar om hur han under två månader 1868 skall lyckas undvika henne utan att ställa till skandal i det gemensamma umgängeslivet. Kan han överhuvud taget lita på att hon inte sprider kunskapen om hans hemlighet vidare? Dessvärre har han ju genom sin bikt blivit "fästad" vid denna "nedrigaste af alla varelser".

Ungefär så skulle anteckningarna kunna tolkas. Slutsatsen att Stina Hedlund kommit att spela rollen som Rydbergs biktmoder, har även Sverker Ek i boken *Möten med Runeberg, Rydberg och Fröding* (1949) kommit fram till. Sverker Ek gör dock antagandet att hon kommit att spela denna roll först från 1870-talet och framåt.

Att Rydberg verkligen tycks ha biktat sig antyds också av den korta dikten

”Din sorg är din”, publicerad i Rydbergs första diktsamling 1882:

Du mänskobarn, hur tung din lott du känne,
sök ej hos dina svaga likar tröst!
Lägg ej din sorg på redan tyngda bröst!
Din sorg är din, och du bör bära henne.⁵⁴

När Rydberg slutligen gifte sig år 1878 – med Susen Hasselblad – hade han försonat sig med Stina Hedlund. Att det var just rollen som äktenskapsförmedlerska som Stina Hedlund spelade, framhåller Agneta af Geijerstam, en kusin till Stina Hedlund, i en intervju med Olle Holmberg, publicerad i *Svensk Litteraturtidskrift* 1948. Olle Holmbergs utgångspunkt i denna artikel är, precis som i den avhandling han skrev om Rydbergs lyrik, att det är för kvinnor som Rydberg hyser intresse, hans frågor färgas av denna hypotes och blir i högsta grad ledande, vilket kan exemplifieras med följande citat ur artikeln.

På följande fråga: Nå, vilket tyckte han mest om att vara tillsammans med, unga pojkar eller unga flickor, svarade fru S:
– Det var nog unga flickor det.⁵⁵

Men i intervjuerna får man också veta en del om Rydbergs förhållande till Susen. Ovan nämnda ”Fru S.”, som var systerdotter till Hilma Gibson, säger om makarna Rydberg:

Han var inte egentligen kär i henne, men det var ett mycket rart förhållande mellan dem. Äktenskapet kom som en överraskning.

En vän till Susen Rydberg, ”fru L”, berättar, enligt Olle Holm:

Viktor Rydberg levde i asketism första delen av sitt äktenskap. Hustrun förstod inte detta, och trodde att det var något som på ett eller annat sätt hängde ihop med hans skaldskap. Då han senare önskade närma sig henne var hon trött på att vänta och ville inte; tyckte att det kunde vara bra ändå. Hon hade velat ha barn, och att maken inte ville detta var hennes sorg. [...] Viktor Rydberg hade inte sexuell förbindelse med kvinnor men flirtade med kyssar och smekningar. De unga flickorna Frisell i Göteborg och deras väninnor var alla kära i Viktor Rydberg. De gick och hörde på hans föreläsningar men förstod ingenting. Han var tråkig som föreläsare.

”Fru S”, som är en av de nämnda flickorna Frisell, antyder inget om sin påstådda förälskelse i Rydberg. Däremot har hon åsikter om Stina Hedlunds och Rydbergs förhållande. Hon anser att Rydberg var kär i bästa vännens hustru, och att Hedlund som var så snäll inte brydde sig om det. Stina Hedlunds kusin, ”fröken G”, är dock av en annan åsikt:

Det Hedlundska hemmet var lyckligt. Rydberg var också mycket fäst vid barnen Hedlund. Det existerade inget ”förhållande” mellan Rydberg och Stina Hedlund, men eftersom Hedlund hade mycket att göra på tidningen kom Rydberg ofta att vara ensam tillsammans med Stina Hedlund, och då kan det hända att folk pratade.

Den omöjliga kärleken

Mellan Viktor Rydberg och Pontus Wikner, ”den svenska homokampens anfa-der”, förekom under ett antal år ett ömsesidigt utbyte både på det personliga och det litterära planet. Rydbergs dikt ”Nya grottesången”, där Rydberg refererar till Pontus Wikners föredrag ”Kulturens offerväsen”, som var ett skarpt inlägg mot 1870-80-talets sedlighetsivrare, är bara ett exempel av många.⁵⁶

Om Wikner med sitt föredrag haft avsikten att ge en örfil åt hela den fromsinta och sexualfientliga kälkborgerligheten, så är Rydberg i ”Nya grottesången” betydligt mer betänksam. Han företräder ett ”idealt” förhållande till drifterna. Lust för lustens egen skull, är inget för honom, för i lusten slår egoismen rot och ur egoismen växer klassintresset, hävdar han bland annat.

Och medan Wikner sätter sig ner för att genom sina *Psykologiska självbekännelser* tala för sina ännu ofödda ”likar” i framtiden, och som han i och med sin skrift nu är beredd att offra heder och samvete för, vänder Viktor Rydberg ansiktet mot väggen i sitt fångelse:

var du är, o älskade, dig till mötes
dricker evigt törstande ur din skönhets
källa, ack, ej svalka, men hopplös
kärleks tärande lågor,

dricker girigt dödande giftets nektar
till dess sista skimret av ungdomspurpurn
bleknat, kraften domnat och livets flamma
slocknat i natten.⁵⁶

Noter

1. Jag har här valt att inte fördjupa mig i diskussionen om alkohol och bordeller. Vad gäller det bordellbesök som Rydberg skulle ha gjort i den göteborgska stadsdelen Major-erna, är Svanbergs resonemang bristfälligt på många punkter. Inte ens om det påstådda bordellbesöket kopplas ihop med skvallret om att fala fruntimmer skulle ha synts utanför Rydbergs bostad i Stockholm (Holmberg 1948) blir detta spår särskilt in-tressant, eftersom ämnet knappast är något som Rydberg problematiserar i sin litte-ratur.
2. Mittag-Leffler reflekterar också över Rydbergs tvehågsna agerande i processen mot Strind-berg under den s.k. Giftasstriden.
3. Mittag-Leffler, Gustaf (L 62:50/85), *Dagböcker*, 85, Mina minnen av Viktor Rydberg. Ut-draget har tidigare publicerats av Harry Järv (1995).
4. Dikten om Jesus och Johannes fullbordades aldrig. Enligt Olle Holmberg (1935) finns det

- tecken på att Rydberg ämnat skildra de två i ett gemensamhetsbad.
5. Se avslutningen av dikten "Prometeus och Ahasverus", i *Dikter* 1882.
 6. Rydberg läste bl a Immanuel Kants skrift med den talande titeln *Om människans makt att genom egen kraft blifva herre öfver sjukliga känslor*. Uppgiften från Warburg II, 1900, sid 30.
 7. Dikten finns publicerad i Warburg I, 1900, sid 475.
 8. Brev till Otto Borschenius, 27 september 1877. Tryckt i *Brev från Viktor Rydberg 1855-1881*.
 9. Forsström 1960, sid 95.
 10. Rydberg 1896, IV upplagan, sid 115.
 11. 31 december 1876, tryckt i *Brev II 1855-1881*.
 12. Ibid.
 13. Se t.ex. artikel av Richard Sterving om Rydbergs "första kärlek" i *Smålandsposten* 3 juli 1978, och *Barometern* 23 april 1979. Artikeln redogör för Helene Gyllensvärds stamtafva. I övrigt bygger den uteslutande på Lönborgs uppgifter.
 14. Fortfarande i bokutgåvan av Rydbergs brev 1925 är breven censurerade. Breven finns i Viktor Rydbergs samlingar på Kungliga biblioteket i Stockholm.
 15. Svanberg 1931.
 16. Warburg I, 1900, sid 166.
 17. *Sägner, berättelser, skizzer*, 1897, sid 295f.
 18. von Rosen, 1980, sid 185.
 19. *Sägner, berättelser, skizzer*, 1897, sid 295f.
 20. Detta citat liksom de återstående från besöken på konstmuseerna har hämtats från Svanbergs artikel "Viktor Rydbergs lyriska genombrott", i *Samlaren*, 1937.
 21. Wirsén 1880.
 22. Enligt Kjellén (1979), se inledningskapitlet.
 23. Vetterlund 1936.
 24. Ibid.
 25. Vilken den omnämnda dikten var är inte fastställt.
 26. Vetterlund 1936. Om Wirsén kan tilläggas att han år 1893 gav ut en studie över Karl August Nicander - "Skalden K A Nicander" - ynglingen som blev Erik Sjöberg/Vitalis första stora kärlek. På ett par ställen omnämner och citerar han också Vitalis kärleksbrev till Hugo Hamilton. Även litterärt tog Wirsén intryck av 1800-talets homoerotiker, till exempel Vitalis dikt till Nicander "Minne af d. 14 Maji 1814". I Wirséns *Nya Dikter* (1880) finns vidare ett rimstycke, betitlat "Aster", ett namn lånat ur Pontus Wikners novell "Filosofens morgondrömmar".
En av Wirséns i det här sammanhanget intressantaste dikter, över vilken såväl Rydbergs som Pontus Wikners ande svävar, heter "På Capri" och handlar om hur den romerske kejsaren Tiberius offerar sin älsklingsslav. Medan Tiberius av andra historieskrivare framställts som en tämligen avskyvärd gestalt, vill Wirsén mildra domen över honom genom upplysningen att Tiberius led själsliga kval: man måste förstå honom. Det är i syfte att befria sig från sina skuld-känslor som Wirséns Tiberius gör ett försoningsoffer med kristna förtecken, och dödar sin älsklingslav:

Och han kysser slafvens ädla panna,
Der behagen än i oron stanna,
Och med ens i Hermesfager barm
Sänker djupt han stålet. I detsamma
Berg och våg af morgonlågors flamma,

Dagens stråle genom hvalfvet blickar
På en stråle blod, som frusar varm.

[...]

Han förblöder. Syner underbara,
Aldrig sedda, genom hjernan fara:
På ett kors en främling visar sig.
Huldt han viskar: "kom! din stund är slagen!
Följ med mig! Vi dö den samma dagen".
- "Hvarför dör du" - frågar Glavkos sakta.
- "Derför, Glavkos, att jag älskar dig."

Han förblöder. Blicken vilset irrar,
Mer och mer sig tankens färd förvirrar,
Allt tycks mörkna plötsligt innanför,
Redan susa andeverldens lundar,
Men i döden Glavkos än begrundar
Hur af kärlek Caesar endast dödar,
Men af kärlek den der andre dör.

Men Tiberius lutar stum sig öfver
Älsklingslafven, som nu döden söfver,
Och beklagar tyst hans korta vår;
Öfver gruppen soln sitt skimmer tömmer.
Sist i togans veck sitt hufvud gömmer
Herrskarn halft och frågar: "Kan hans offer
Allt försona?" och ur grottan går.
(Ur *Nya Dikter*, 1880)

27. Brev till Otto Borschenius 15 juni 1876. Tryckt i *Brev II*.
28. Originalen publicerades 1857 i kalendern *Aurora*. Det är denna originalversion, i en utgåva från 1983 med Sven Delblancs förord, som funnits tillgänglig på senare tid. Originalversionen har också ansetts ha de främsta konstnärliga kvaliteterna. Det är emellertid inte denna variant som varit den mest lästa genom tiderna. Andra upplagan kom 1865 med ett ordentligt omarbetat slut. Tredje upplagan kom 1876 och fjärde upplagan 1894. Skillnaderna mellan andra och tredje upplagorna är mest språkliga. I fjärde upplagan är första kapitlet så gott som helt och hållet omskrivet. Erland beskrivs här inte längre med epitetet "vilde". Rydberg påbörjade också en dramatisering av romanen. Detta dramafragment publicerades i sjätte upplagan, som gavs ut av Karl Warburg 1902.
29. Se dikten "De badande barnen".
30. Rydberg 1983, sid 122.
31. I mottot till "Tal till Månen", som ingick i Vitalis första diktsamling, har Suetonius ord om kejsar Caligula citerats. I Magnus von Platens översättning heter det: "Om natten brukade kejsaren enträget inbjuda fullmånen till famntag och samlag".
32. *Brev från Viktor Rydberg 1882-1895*, sid 117.
33. Vetterlund 1914, sid 131.
34. Dikten inleder romanen *Vapensmeden* (1891).
35. Citaten ur översättningen av Faust - Sörgespel af Faust, Stockholm 1876. Faust

- översättningen har ofta återopats i syfte att lyfta fram Rydbergs privata inställning till moral.
36. Svanberg 1970, sid 50.
37. Svanberg meddelade i ett telefonsamtal med Fredrik Silverstolpe den 14 mars 1985 att han efter publicerandet av avhandlingen haft vänskaplig kontakt med Susen Rydberg, dock talade de två aldrig om homosexualitet. Av detta samtal framgick för övrigt också att Ellen Key meddelat att Susen Rydberg sagt till henne att Viktor Rydbergs och hennes äktenskap varit "vitt".
38. Svanberg 1971, sid 162.
39. *Dikter* 1882.
40. Tryckt i *Sexual heretics*, 1970.
41. Svanberg 1937, sid 145ff.
42. *Symposion*, 1965.
43. Tryckt i *Ny illustrerad tidning* 1867.
44. Dikten är en ungdomsdikt tryckt under pseudonym i "toilett-kalendern" Flora, årgång 1864, under titeln *Strandvrak. Några spillror hopplöckade af Robinson Crusoe*.
45. *Dikter* 1891.
46. Rydberg 1865, sid 139.
47. Sid 219.
48. Sid 220.
49. Lönborg 1950, sid 126.
50. *SvD* 27 juni 1932.
51. *GHT* 13 juni 1953.
52. Detta citat från Rydberg, liksom de följande, har hämtats från anteckningsbok 17a, KB.
53. Löwendahl 1960.
54. *Dikter* 1882.
55. Detta och följande citat från Holmberg 1948.
56. Jag har sammanställt Rydbergs-Wikners brevväxling i Homosexuella historikers *Handlingar och Hugskott* nr 3 1985. Men breven finns också tillgängliga var och en för sig i Rydbergs och Wikners respektive publicerade brevsamlingar.
57. Avslutningsstroforna i dikten "Ut vidi, ut perii, ut me abstulit error", en av ungdomsdiktarna som publicerades i toilettkalendern *Flora* 1864. Dikten finns i sin helhet i Warburg I 1900, sid 474f.

Litteratur

- Almquist, Carl Jonas Love (1834): *Drottningens juvelsmycke* Stockholm 1966.
- Böök, Fredrik: "Ett litterärt restaureringsarbete". Recension av Lönborg, Sven *Från Viktor Rydbergs Göteborgstid*, Göteborg 1934, i *Svenska Dagbladet* 9 april 1934.
- Cederblad, Sven (1959): *Erik Sjöberg (Vitalis) före debuten* Uppsala 1959.
- Delblanc, Sven (1983): Inledning till *Singoalla. Romantisk sagodikt*, Stockholm 1983.
- Ek, Sverker (1928): "Viktor Rydbergs lyriska diktning. Från Korsaren till Träsnittet i psalmboken", i *Viktor Rydberg. 1828 18/12 1928. Minnesskrift utgiven av Göteborgs högskolas studentkår* Göteborg 1928.
- (1949) *Möten med Runeberg, Rydberg och Fröding. Studier och essäer* Lund 1949
- Forsström, Axel (1951): "Svårmodskrisen i Viktor Rydbergs liv", i *Svensk litteratur-tidskrift (SLT)*, 14, Lund 1951.
- (1960) *Viktor Rydberg. Barndom och ungdom 1828-1855* Malmö 1960.
- Gemer, Paul (1931): *Viktor Rydbergs ungdomsdiktning*. Akademisk avhandling Stockholm 1931.
- von Goethe, Johann Wolfgang (1876): *Faust. Sorgespel*. Öfversatt av Viktor Rydberg. Med

- teckningar af A. von Kreling. Fol. Stockholm 1876.
- Granlid, Hans (1973): *En Viktor Rydbergbok. Vår dröm är frihet*. Inledning och urval av Hans Granlid Stockholm 1973.
- Holmberg, Olle (1935): *Viktor Rydbergs lyrik* Akademisk avhandling Stockholm 1935.
- (1939) "Viktor Rydberg i Lund", i *Gud som haver och andra uppsatser om svensk litteratur* Stockholm 1939.
- (1948) "Viktor Rydberg och kvinnorna samt andra Rydbergminnen", *Svensk litteraturtidskrift*, 11, Lund 1948.
- Järv, Harry (1995): *Aktualiteter i historiskt perspektiv*, Vasa 1995.
- Kant, Immanuel (1857): *Om själens förmåga att genom föresatts göra sig till herre öfver sina sjukliga känslor* Göteborg 1857.
- Kjellén, Alf (1979): *Bakom den officiella fasaden. En studie över Carl David af Wirséns personlighet* Stockholm 1979.
- Lindberger, Örjan (1938): *Prometeustanken hos Viktor Rydberg. Hans utopiskt liberala förutsättningar och de därav betingade problemställningarna i hans idédiktning 1-2*. Akademisk avhandling Stockholm 1938.
- Lundwall, Sten (1947): "Viktor Rydberg och antikens konst", i *Samlaren* Uppsala 1947.
- (1960): *Generationsväxlingar inom romantikens klassicism*. Nordiska museets handlingar: 54, Stockholm 1969.
- Lönborg, Sven (1931): "Den siste atenarens diktare", i *Tidskrift för religion och kultur* Stockholm 1931.
- (1934): *Från Viktor Rydbergs Göteborgstid*. Göteborgs Kungliga Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles handlingar. Femte följd. Serie A, Band 4, N:o 2 Göteborg 1934.
- (1939): *Platons Eros. Det sjunde brevet och Symposion* Stockholm 1939.
- (1950): *Viktor Rydbergs kärlekssaga*. Lund 1950.
- "Viktor Rydberg och Fanny", i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT)* 13 juni 1953.
- "Viktor Rydbergs svårmodskris", i *GHT* 31 juli-1 augusti 1953.
- Löwendahl, Gösta (1954): *Vapensmedens Viktor Rydberg* Lund 1954.
- *Kärlek och svårmod hos Viktor Rydberg. Studier utgivna av Kungliga Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund 1958-1959:4* Lund 1960.
- Nilsson, Albert (1964): *Svensk romantik* Lund 1964.
- Platon: *Sokrates försvarstal. Faidon. Faidros* Stockholm 1963.
- *Gorgias. Symposion* Stockholm 1965.
- von Rosen, Wilhelm (1980): "Venskabets mysterier. Om H.C.Andersens roman 'O.T.', hans forelskelse i Edvard Collin og 'Den lille Havfrues' forløsning", i *Anderseniana*, særtryk Odense 1980.
- (1993): *Månens Kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912* II, København 1993
- Rydberg, Viktor (1896-99): *Skrifter I-XIV*. Utgivna av Karl Warburg Stockholm 1896-99.
- (1923-26): *Brev I-III*. I urval utgivna av Emil Haverman Stockholm 1923-26.
- (1848): *Vampyren*. Följetong i Jönköpingsbladet. Utgiven av Hans Lindström. Uppsala 1957.
- (1850-51): *Positivspelarne*. Följetong i Jönköpingsbladet. Utgiven av Hans Lindström. Uppsala 1957.
- (1857): "Fribytaren på Östersjön", i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 9 januari - 26 maj 1857.
- (1857): *Fribytaren på Östersjön* Göteborg 1857.
- "Strandvrak. Några spillror hopplöckade af Robinson Crusoe", i *Flora* 1864.

- (1857): "Singoalla", i *Aurora*, Toalettkalender för år 1858 Göteborg 1857.
- (1865): *Dimmor. Fantasier och historier af Viktor Rydberg. I. Singoalla* Stockholm 1865.
- (1876): *Singoalla* Stockholm 1876.
- (1894): *Singoalla* Med illustrationer av Carl Larsson. Stockholm 1894.
- "Singoalla dramatiserad (Fragment)", i *Singoalla*, sjätte upplagan, Stockholm 1902.
- "Qvinnans historia. Kulturhistorien af F.T.Berg. Skandinaviens qvinnor tillägnad 1856". Recension, i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT)* 16-18 november 1857.
- Reade, Brian (ed) (1970): *Sexual heretics. Male homosexuality in English literature from 1850 to 1900*. An anthology selected with an introduction by Brian Reade London 1970.
- Sjöberg, Erik (Vitalis): *Samlade skrifter*. Utgivna av Algot Wverin 1-2 Stockholm 1932.
- Spånberg, Sven-Johan: "Att bli till. Om två homosexuella mäns liv och livsstrategier under senare delen av 1800-talet" [John Addington Symonds och Edward Carpenter], i *lambda nordica* 3 1997.
- Stolpe, Sven (1978): *Dikt och samhälle. Rydberg, Snoilsky, 80-talet* Stockholm 1978
- Sterving, Richard: "Viktor Rydbergs första kärlek", i *Smålandsposten* 2 juli 1978.
- "Viktor Rydbergs första kärlek", i *Barometern* 23 april 1979.
- Svanberg, Victor (1923): *Rydbergs Singoalla. En studie i hans ungdomsdiktning*. Akademisk avhandling. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet. 25. Uppsala 1923.
- (1928): *Novantiken i den siste atenaren. En genetisk studie*. Skrifter utgivna av svenska litteratursällskapet, 28, Uppsala 1928.
- (1931): "Den siste atenarens diktare", i *Tidskrift för Religion och Kultur* Stockholm 1931.
- (1937): "Viktor Rydbergs lyriska genombrott", i *Samlaren*, 18, Uppsala 1937.
- (1970): *Leva för att leva. Memoarer* Stockholm 1970.
- (1971): *Poesi och politik till nutidens lov. Essayer* Stockholm 1971.
- Symonds, John Addington: "Eudiades", i Reade, Brian (ed) (1970): *Sexual heretics. Male homosexuality in English literature from 1850 to 1900*. An anthology selected with an introduction by Brian Reade London 1970.
- "A problem in Greek ethics", i Fone, Byrne R.S. (ed) (1980): *Hidden heritage, History and the gay imagination*, New York 1981.
- "A problem in modern ethics", i Fone, Byrne R.S. (ed) (1980): *Hidden heritage, History and the gay imagination*, New York 1981.
- Warburg, Karl (1900): *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning* Stockholm 1900.
- Vetterlund, Fredrik (1914): *Skissblad om poeter. En essaysamling* Stockholm 1914.
- (1936): "Viktor Rydberg och Carl David af Wirsén", i *Samlaren* Uppsala 1936.
- Werin, Algot (1948): *Svenskt 1800-tal. Litterära essayer* Lund 1948.
- Wickström, Victor Hugo (1901): "Viktor Rydbergs hjärtetankar", i *Två föreläsningar* Stockholm 1901.
- Wieselgren, Oscar: "Skogsrået", i *Svenska Dagbladet* 27 juni 1932.
- Wikner, Pontus: *Brev I-II*. Utgivna av Theodor Hjelmqvist Stockholm 1923.
- (1971): *Psykologiska självbekännelser*. Med förord av professor Torsten S:son Frey och en orienterande essay av fil. dr Lechard Johannesson Stockholm 1971.
- *Kulturens offerväsen*. Utgiven av Fredrik Silverstolpe med inledning av Svante Nordin och efterskrift av Hjärdis Levin, Lund 1987.
- Wirsén, Carl David af (1880): *Dikter* Stockholm 1876
- *Nya dikter* Stockholm 1880.
- *Visor, romanser och ballader*, Stockholm 1899

— "Minne af skalden K.A.Nicander", i *Lefnadsteckningar. J.G. Oxenstierna, K.A.Nicander, Bernhard v. Beskow*, Stockholm 1901.

Otryckta källor

- Viktor Rydberg (L 40). Brev, dagböcker, manuskript. Kungliga bibliotekets handskriftssamling.
- Gustaf Mittag-Leffler (L 62:50/85), *Dagböcker*, 85, "Mina minnen av Viktor Rydberg", Kungliga bibliotekets handskriftssamling.
- Homosexuella historikers *Handlingar och hugskott* nr 3 1985.
- Fredrik Silverstolpes anteckningar efter samtal med Victor Svanberg 14 mars 1985. Pärm märkt "Rydberg". RFSLs arkiv.

Greger Eman har en fil kand i sociologi, socialantropologi och litteraturvetenskap. Han har publicerat böcker om den lesbiska kritikern Klara Johanson och hennes käresta, studierektorn och kvinnosakskvinnan Lydia Wahlström. Han är också en av författarna till boken *Sympatiens hemlighetsfulla makt - Stockholms homosexuella 1860-1960*.

The Boy Snowwhite - the desires and duties of Viktor Rydberg

Until the nineteen twenties Victor Rydberg (1828-95) was regarded as the most prominent cultural personality/representative of culture in Sweden. He came to represent the development of the entire Swedish literature from romanticism over neo-classicism and liberal enlightenment strivings to the promise of the expressionistic poetry of the 20th century.

Rydberg's esthetic, but also erotic, ideas had their roots in the antique passion for the ephebe. The main key to his writings is his intense longing for loving – in contrast to all the considerations, duties and ideals that prevented him from doing so. Since the literary critic Victor Svanberg, himself a homosexual, first forwarded the theories about Rydberg's "homosexuality" in the twenties, there has been an animated debate in Sweden about Rydberg's sexual preferences. In his article Greger Eman traces this debate, but also gives a totally new interpretation of the role of women in Rydberg's writings – as celestial ideals or representatives for the untamed nature. Eman also highlights a striking similarity between Rydberg's poem "Dexippos" and the poem "Eudidades" by his contemporary John Addington Symonds – his kindred spirit in England.